ઐતરેય ઉપનિષત

વાઙ્મે મનસિ પ્રતિષ્ઠિતા મનો મે વાચિ પ્રતિષ્ઠિતમાવિરાવીર્મ એધિ વેદસ્ય મ આણીસ્થ: શ્રુતં મે મા પ્રહાસીરનેન આધીતેન અહોરાત્રાન સંદધં અમ્યૃતં વદિષ્યામિ સત્યં વદિષ્યામિ તન્માં અવતુ તદ્વકતારં અવતુ અવતુમાં અવતુ વકતારં અવતુ વકતારમ
ૐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

આત્મા વા ઈદ્મેક એવાગ્ર આસીન્નન્યત્કિંચન મિષત સ ઈક્ષત લોકાન્નુ સૃજા ઈતિ ॥ ૧ ॥

સ ઈમાંલ્લોકાન સૃજત
અમ્ભો મરીચીર્મરમાપોટદમ્ભ: પરેણ દિવં ધૌ: પ્રતિષ્ઠાન્તરિક્ષં મરીચય: પૃથવી મરો યા અધસ્તાત્તા આપ: ॥ ૨ ॥

સ ઈક્ષતેમે નુ લોકા લોકપલાન્નુ સૃજા ઈતિ
સોટભ્દ્ય એવ પુરુષં સમુધ્દૃત્યા મૂર્ચ્છયત ॥ ૩ ॥

તમભ્યતપત્તસ્યાભિતપ્તસ્ય મુખં નિરભિદ્યત યથાણ્ડમ મુખાદ્વાગ્વાચો અગ્નિર્નાસિકે નિરભિદ્યેતાં નાસિકાભ્યાં પ્રાણ: પ્રાણાદ્વાયુરક્ષિણી નિરભિદ્યેતામક્ષીભ્યાં ચક્ષુશ્ચક્ષુષ આદિત્ય: કર્ણૌ નિરભિદ્યેતાં કર્ણાભ્યાં શ્રોત્રં શ્રોત્રાદ્દિશસ્ત્વડિનરભિદ્યત ત્વચો લોમાનિ લોમભ્ય ઓષધિવનસ્પતયો હૃદયં નિરભિદ્યત હૃદયાન્મનો મનસશ્ચન્દ્રમા નાભિર્નિરભિદ્યત નાભ્યા અપાનોટપાનાન્મૃત્ય: શિશ્નં નિરભિદ્યત શિશ્નાદ્રેતો રેતસ આપ: ॥ ૪ ॥

ઈતિ પ્રથમ: ખણ્ડ:

તા એતા દેવતા: સૃષ્ટા અસ્મિન્મહત્યર્ણવે પ્રાપતંસ્તમશના પિપાસાભ્યામન્વવાર્જત તા એનમબ્રુવનાયતનં ન: પ્રજાનીહિ યસ્મિન પ્રતિષ્ઠિતા અન્નમદામેતિ ॥ ૧ ॥

તાભ્યો ગામાનયતા અબ્રુવન્ન વૈ નોટયમલમિતિ
તાભ્યોટશ્વમાનયત્તા: અબ્રુવન્ન વૈ નોટયમલમિતિ ॥ ૨ ॥

તાભ્ય: પુરુષમાનયત્તા અબ્રુવન સુકૃતં બતેતિ પુરુષો વાવ સુકૃતમ તા અબ્રવીદ્યથાયતનં પ્રવિશતેતિ ॥ ૩ ॥

અગ્નિર્વાગ્ભૂત્વા મુખં પ્રાવિશદ્વાયુ: પ્રાણો ભૂત્વા નાસિકે પ્રાવિશદાદિત્યશ્ચક્ષુર ભૂત્વાક્ષિણી પ્રાવિશદ્દિશ: શ્રોત્રં ભૂત્વા કર્ણૌ પ્રાવિશન્નોષદિ વનસ્પતયો લોમાનિ ભૂત્વા ત્વચં પ્રાવિશંશ્ચન્દ્રમા મનો ભૂત્વા હૃદયં પ્રાવિશન્મૃત્યુરપાનો ભૂત્વા નાભિં પ્રાવિશદાપો રેતો ભૂત્વા શિશ્નં પ્રાવિશન ॥ ૪ ॥

તમશનાપિપાસે અબ્રૂતામાવાભ્યાં અભિ પ્રજાનીહીતિ તે અબ્રવીદેતાસ્વેવ વાં દેવતાસ્વાભજામ્યેતાસુ ભાગિન્યૌ કરોમીતિ તસ્માદ્યસ્યૈ કસ્યૈ ચ દેવતાયૈ હવિર્ગૃહ્તે ભાગિન્યાવેવાસ્યામશનાપિપાસે ભવત: ॥ ૫ ॥

ઈતિ દ્વિતીય ખણ્ડ

સ ઈક્ષતેમે નુ લોકાશ્ચ લોકપાલાશ્ચાન્નમેભ્ય: સૃજા ઈતિ ॥ ૧ ॥

સોટપોટભ્યતપત્તાભ્યો મૂર્તિરજયત
યા વૈ સા મૂર્તિરજાયતાન્નં વૈ તત ॥ ૨ ॥

તદેનસૃષ્ટં પરાઙ્ત્યજિઘાંસત તદ્વાચાજિઘૃક્ષત્તન્નશકનોદ્વાચા ગ્રહીતુમ
સ યદ્ધૈનદ્વાચાગ્રહૈષ્યદભિવ્યાહૃત્ય હૈવાન્નમત્રપ્સ્યત ॥ ૩ ॥

તત્પ્રાણેનાજિઘૃક્ષત તન્નાશકનોચ્ચક્ષુષા ગ્રહીતુમ
સ યદ્ધૈનત પ્રાણેનાગ્ર હૈષ્યદ અભિપ્રાણય હૈવાન્નં અત્રપ્સ્યત ॥ ૪ ॥

તચ્ચક્ષુષાજિઘઋક્ષત તન્નાશકનોચ્ચક્ષુષા ગ્રહીતુમ
સ યદ્ધૈનચ્ચક્ષુષાગ્ર હૈષ્યદ્દૃષ્ટ્વા હૈવાન્નં અત્રપ્સ્યત ॥ ૫ ॥

તત શ્રોત્રેણાજિઘૃક્ષત તન્નશકનોત શ્રોત્રેણ ગ્રહીતુમ
સ યદ્ધૈનત શ્રોત્રેણાગ્ર હૈષ્યત શ્રુત્વા હૈવાન્નં અત્રપ્સ્યત ॥ ૬ ॥

તત્ત્વચાજિઘૃક્ષત તન્નશકનોત્ત્વચા ગ્રહીતુમ
સ યદ્ધૈનત્ત્વચાગ્ર હૈષ્યત સ્પૃષ્ટ્વા હૈવાન્નં અત્રપ્સ્યત ॥ ૭ ॥

તન્મનસાજિઘૃક્ષત તન્નાશકનોન્મનસા ગ્રહીતુમ
સ યદ્ધૈનન મનસાગ્ર હૈષચ્દ ધ્યાત્વા હૈવાન્નં અત્રપ્સ્યત ॥ ૮ ॥

તત શિશ્નેના જિઘૃત્તન્નાશકનોત શિશ્નેન ગ્રહીતુમ
સ યદ્ધૈનત શિશ્નેનાગ્ર હૈષ્યદ્વિસૃજ્ય હૈવાન્નં અત્રપ્સ્યત ॥ ૯ ॥
તદપાનેનાજિઘૃક્ષત તદાવયત
સૈષોટન્નસ્ય ગ્રહો યદ્વયુરન્નાયુર્વા એષ તદ્વાયુઃ ॥ ૧૦ ॥

સ ઈક્ષત કથં ન્વિદં મદૃતે સ્યાદિતિ સ ઈક્ષત કતરેણ પ્રપદ્યા ઈતિ સ ઈક્ષત યદિ
વાચાભિવ્યાહૃતં યદિ પ્રાણેનાભિપ્રાણિતં યદિ ચક્ષુષા દૃષ્ટં યદિ શ્રોત્રેણ શ્રુતં યદિ ત્વચા સ્પૃષ્ટં
યદિ મનસા ધ્યાતં યદ્યમાનેનાભ્યપાનિતં યદિ શિશ્નેન વિસૃષ્ટમથ કોટહમિતિ ॥ ૧૧ ॥

સ એતમેવ સીમાનં વિદાર્યૈતયા દ્વારા પ્રાપદ્યત
સૈષા વિદૃતિર્નામ દ્વાસ્તદેતન્નાન્દનમ તસ્ય ત્રય આવસથાસ્ત્રયઃ સ્વપ્ના
અયમાવસથોટયમાવસથોટયમાવસથ ઈતિ ॥ ૧૨ ॥

સ જાતો ભૂતાન્યભિવ્યૈખ્યત કિમિહાન્યં વાવદિષદિતિ
સ એતમેવ પુરુષં બ્રહ્મ તતમમપશ્યદિદમદર્શમિતી૩ ॥ ૧૩ ॥

તસ્માદદિન્દ્રો નામેદન્દ્રો હ વૈ નામ તમિદન્દ્રં સન્તમિન્દ્રં ઈત્યાચક્ષતે પરોક્ષેણ પરોક્ષપ્રિયા ઈવ
હિ દેવાઃ પરોક્ષપ્રિયા ઈવ હિ દેવાઃ ॥ ૧૪ ॥

ઈતિ તૃતીય ખણ્ડઃ

ઈતિ ઐતયેરે દ્વિતીય અરણ્યકે ચતુર્થો અધ્યાયઃ

ઉપનિષત્સુ પ્રથમો અધ્યાયઃ

પુરુષે હ વા અયમાદિતો ગર્ભો ભવતિ
યદેતદ્રેતસ્તદેતત્સર્વેભ્યો અઙ્ગેભ્યઃ તેજઃ સંભૂતં આત્મન્યેવાત્માનં બિભર્તિ તદ્યદા સ્ત્રિયાં સિઞ્ચત્યથૈનઞ્જનયતિ તદસ્ય પ્રથમં જન્મ ॥ ૧ ॥

તત્સ્ત્રિયા આત્મભૂયં ગચ્છતિ યથાસ્વમઙ્ગં તથા
તસ્માદેનાં ન હિનસ્તિ સાસ્યૈતમાત્માનમત્ર ગતં ભાવયતિ ॥ ૨ ॥

સા ભાવયિત્રી ભાવયિતવ્યા ભવતિ તં સ્ત્રી ગર્ભં બિભર્તિ સોઽગ્ર એવ કુમારં જન્મનોઽગ્રેધિભાવયતિ સ યત્કુમારં જન્મનોઽગ્રેઽધિભાવયત્યાત્માનં એવ તદ્ભાવયત્યેષાં લોકાનાં સન્તત્યા એવં સન્તતા હીમે લોકાસ્તદસ્ય દ્વિતીયં જન્મ ॥ ૩ ॥

સોઽસ્યાયમાત્મા પુણ્યેભ્યઃ કર્મભ્યઃ પ્રતિધીયતેઽથાસ્યાયમિતર આત્મા કૃત કૃત્યો વયોગતઃ પ્રૈતિ સ ઈતઃ પ્રયન્નેવ પુનર્જાયતે તદસ્ય તૃતીયં જન્મ ॥ ૪ ॥

તદુક્તમૃષિણા ગર્ભે નુ સન્નન્વેષામવેદમહં દેવાનાં જનિમાનિ વિશ્વા
શતં મા પુર આયસીરરક્ષન્નધઃ શ્યેનો જવસા નિરદીયમિતિ ગર્ભ એવૈતત્છયાનો વામદેવ એવં ઉવાચ ॥ ૫ ॥

સ એવં વિદ્વાનસ્માત શરીરભેદાત ઊર્ધ્વ ઉત્ક્રમ્યામુષ્મિન સ્વર્ગે સર્વાન કામાનાપ્ત્વામૃતઃ સમભવત સમભવત ॥ ૬ ॥

ઈતિ ચતુર્થ ખણ્ડઃ

ઈતિ ઐતરેય અરણ્યકે પઞ્ચમો અધ્યાયઃ

ઉપનિષત્સુ દ્વિતીયો અધ્યાયઃ

કોઽયમાત્મેતિ વયમુપાસ્મહે કતરઃ સ આત્મા યેન વા પશ્યતિ યેન વા શૃણોતિ યેન વા ગન્ધાનાજિઘ્રતિ યેન વા વાચં વ્યાકરોતિ યેન વા સ્વાદુ ચાસ્વાદુ ચ વિજાનાતિ ॥ ૧ ॥

યદેતધ્દૃદયં મનશ્ચૈતત

સંજ્ઞાનમાજ્ઞાનં વિજ્ઞાનં પ્રજ્ઞાનં મેધા દૃષ્ટિર્ધૃતિર્મતિર્મનીષા જૂતિઃ સ્મૃતિઃ સંકલ્પઃ ક્રતરસુઃ કામો વશ ઈતિ સર્વાણ્યેવૈતાનિ પ્રજ્ઞાનસ્ય નામધેયાનિ ભવન્તિ ॥ ૨ ॥

એષ બ્રહ્મૈષ ઈન્દ્ર એષ પ્રજાપતિરેતે સર્વે દેવા ઈમાનિ ચ પઞ્ચ મહાભૂતાનિ પૃથિવી વાયુઃ આકાશ આપોજ્યોતીંષીત્યેતાનીમાનિ ચ ક્ષુદ્રમિશ્રાણીવ બીજાનીતરાણિ ચેતરાણિ ચાણ્ડજાનિ ચ જારુજાનિ ચ સ્વેદજાનિ ચોદ્ભિઞ્જાનિ ચશ્વા ગાવઃ પુરુષા હસ્તિનો યત્કિંચેદં પ્રાણિ જઙ્ગમં ચ પતત્રિ ચ યચ્ચ સ્થાવરં સર્વં તત્પ્રજ્ઞાનેત્રં પ્રજ્ઞાને પ્રતિષ્ઠિતં પ્રજ્ઞાનેત્રો લોકઃ પ્રજ્ઞા પ્રતિષ્ટા પ્રજ્ઞાનં બ્રહ્મ ॥ ૩ ॥

સ એતેન પ્રજ્ઞેનાત્મનાસ્માલ્લોકાત ઉત્ક્રમ્યામુષ્મિન સ્વર્ગે લોકે સર્વાન્કામાનાપ્ત્વામૃતઃ સમભવત સમભવત ॥ ૪ ॥

ઈતિ પઞ્ચમ ખણ્ડઃ

ઈતિ ઐતરેય અરણ્યકે ષષ્ઠો અધ્યાયઃ

ઉપનિષત્સુ તૃતીયો અધ્યાયઃ

વાઙ્મે મનસિ પ્રતિષ્ઠિતા મનો મે વાચિ પ્રતિષ્ઠિતં આવિરાવીર્મ એધિ વેદસ્ય મ આણીસ્થઃ શ્રુતં મે મા પ્રહાસીરનેનાધીતેન અહોરાત્રાન્સંદધ અમ્યૃતં વદિષ્યામિ સત્યં વદિષ્યામિ તન્મામવતુ તદ્વક્તારમવતુ અવતુ માં અવતુ વક્તારં અવતુ વક્તારમ

ૐ શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ

ઈતિ ઐતરેય ઉપનિષત સંપૂર્ણા